

5. Митрохин Н. Русская православная церковь: современное состояние и актуальные проблемы / Н. Митрохин. – М. : НЛЮ, 2004. – 648 с.
6. Кырлежев А. И. Феномен «православной идеологии» // Вопросы религии и религиоведения. Вып. 1: Антология отечественного религиоведения [Текст] : сборник / сост. И общ. ред. О. Ю. Васильева, Ю. П. Зуева, В. В. Шмидта. – Ч. 4 : Кафедра государственно-конфессиональных отношений РАГС. – С. 485–500.
7. Олпорт Г. В. Религиозная ориентация личности и предрассудки / Г. В. Олпорт // Личность в психологии. – СПб. : Ювента, 1998. – С. 188–210.

УДК [93/94:908]:37

С. Грипич

ІСТОРИЧНЕ КРАЄЗНАВСТВО ЯК ОСНОВА СУЧАСНОЇ ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ ІСТОРИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ РІВНЕНЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ)

У статті аналізується сутність історичного краєзнавства, формування патріотизму у середовищі студентів Рівненського державного гуманітарного університету в цілому та історичного факультету, зокрема. Увага надається завданням історичного краєзнавства та їх значенню для виховання української молоді в сучасних умовах життя.

Ключові слова: історичне краєзнавство, патріотизм, краєзнавці, Рівненський державний гуманітарний університет, історичний факультет, студенти, навчальний процес, виховання молоді, історична освіта.

The article analyzes the nature of historic study, the formation of patriotism among students Rivne State Humanitarian University in general and the Faculty of History, among others. Attention is given the task of historic study and their implications for the education of Ukrainian youth in modern conditions of life.

Keywords: historical studies, patriotism, historians, Rivne State Humanitarian University, History Faculty, students, educational process, education of youth, history education.

Виховання патріота в сучасному українському суспільстві має величезне значення. Патріотизм, як відомо, найважливіший духовно-моральний чинник збереження суспільної стабільності. Разом із тим, патріотизм – це природна прив'язаність до рідних місць, мови, культурних традицій. Любов до Батьківщини у кожного проявляється в свій час і по-своєму. Спочатку це відбувається несвідомо, коли дитина тягнеться до батьків; піростаючи, вона починає відчувати прихильність до друзів, рідної вулиці, села чи міста. І тільки дорослішаючи, набираючись досвіду і знань, вона поступово усвідомлює свою належність до Вітчизни.

Формування патріотизму в нашій країні все частіше розглядається як можлива національна ідея, здатна згуртувати наше суспільство на шляху зміцнення могутності України. Реалізація програми немислима сьогодні без активної краєзнавчої діяльності шкіл, вищих навчальних закладів позашкільних установ. Саме такі завдання сьогодні ставить перед собою і увесь педагогічний колектив Рівненського державного гуманітарного університету, а історичного факультету – особливо.

Головною метою цієї статті є спроба показати автором переваги виховання громадянина України, патріота малої батьківщини, знаючого і люблячого свій край в цілому та місто Рівне, зокрема.

Спіраючись на власний досвід, усвідомлюю, що кожен педагог сам повинен підходити до вивчення місцевої історії як дослідник і пам'ятати свою відповідальність за наукову цінність фактичного матеріалу, який він використовує в навчальному процесі. Тому, представленою статтею окремо хочеться зробити свій внесок у розвиток краєзнавства, культури краю, доповнити знання про його історичні особливості та унікальність.

І чим глибшими, повнішими, яскравішими і змістовнішими будуть знання студентів про рідний край і кращих його людей, тим більш дієво відзначаться вони у формуванні шляхетного морального почуття: інтересу і любові до свого краю, глибокої поваги до патріотичних традицій земляків, а - головне - вони згодом допоможуть вже своїм учням завдяки доступним, близьким прикладам із навколишнього життя зрозуміти сутність і повноту патріотизму, як почуття обов'язку перед народом та Батьківщиною. Також вища школа покликана прищеплювати студентам почуття любові до Батьківщини, колективізму.

Однак починати процес формування патріотизму і любові до рідного краю необхідно ще в шкільному віці, учням середніх загальноосвітніх шкіл. Поняття «Батьківщина», «Вітчизна» закономірно асоціюються дітям ще в шкільному віці з тим місцем, де знаходиться рідний дім, школа, тобто з конкретним містом, селищем. Від того, наскільки діти добре знають і люблять історію свого краю, залежить і глибина патріотичного почуття школярів.

Слід враховувати також, що студенти сьогодні стали іншими. Вони вже інакше сприймають історичну інформацію, фахова література в їх навчанні як джерело інформації займає, на жаль, не перше місце, а ресурси мережі Інтернет та ЗМІ посідають домінуючу позицію. Тому й роль викладача посилюється, залишається важливою, такою, що повинна спрямовувати інтерес студентства до збору та вивчення історіографії з історичного краєзнавства.

Суттєве значення для вдосконалення історичного краєзнавства і, в цілому, історичної освіти у ВНЗ, мають нові праці з історії. Дослідження вчених-істориків надали значну допомогу в подоланні старих підходів до змісту навчальних програм, підручників історії, в тому числі й з історії рідного краю, сприяли в застосуванні на практиці багатofакторного підходу до вивчення історії та її викладання.

Дослідженням особливостей організації краєзнавчої роботи серед студентів у різний час займалися О.Барков, Е.Беркович, К.Валіцька, О.Горбик, О.Дімін, О.Дьякова, А.Епштейн, Л.Єрмолаєва, Ю.Журавський, Б.Зайцев, В.Калініченко, Д.Кацюба, Н.Комаренко, І.Корнейчик, Б.Корогод, С.Куделко, М.Кучменко, І.Лаврентьев, М.Лазунова, В.Латишева, О.Лугова, Г.Манюшин, Б.Мігаль, Н.Мілонов, В.Міхеев, Д.Михайличенко, А.Парфіненко, В.Пікалов, Т.Пікалова, Л.Плиско, С.Посохов, О.Рябокобила, К.Строев, П.Тронько, Г.Чернявський, Т.Шерстюк, Б.Шрамко та інші науковці.

Основні джерела історичного краєзнавства можна згрупувати за такими видами і підвидами (так звана традиційна структура):

1. Археологічні джерела з історії рідного краю: а) археологічні пам'ятники; б) археологічні розкопки і розвідки, їх описання та публікація; в) археологічні музеї.

2. Етнографічні матеріали: а) фольклор; б) житло, побут; в) одяг, прикраси.

3. Пам'ятки архітектури.

4. Пам'ятки образотворчого мистецтва: а) пам'ятники мистецтва; б) прикладне мистецтво; в) скульптура; г) народні традиційні ремесла і промисли.

5. Письмові джерела: а) рукопис; б) книги; в) періодична преса.

6. Усні джерела: а) топоніми і антропоніми; б) усна народна творчість.

7. Архіви та їх фонди [6]

Однак, проблема розвитку історичного краєзнавства у контексті формування патріотичних почуттів серед молодого покоління українців ще залишається досить актуальною. Сьогодні ще необхідно докладати значних зусиль до аналізу цієї теми та реалізації її у практичному житті.

Очевидно, що результати патріотичного виховання молоді засобами історичного краєзнавства покаже життя, але перші висновки можна зробити вже. І головний результат станом на сьогоднішній день – це інтерес студентів РДГУ до краєзнавства і вивчення історії рідного краю.

Продовжуючи думку, зазначимо, що історичне краєзнавство – один з елементів історичної освіти в Україні та в нашому вищому навчальному закладі. Воно абсолютно логічно є важливим засобом зв'язку вищої школи зі щоденним життям людей і різними життєвими обставинами. Вершиною ж патріотичного виховання є усвідомлення себе громадянином України.

Безсумнівно, що потужним засобом виховання майбутнього громадянина-патріота є краєзнавство. Проте, можливості виховання патріотизму у піростаючого покоління, закладені в історичному краєзнавстві, не реалізуються самі по собі, необхідна цілеспрямована, систематична діяльність педагогів, розробка відповідних навчальних програм, методичних рекомендацій тощо. Оптимальним вирішенням побудови цілісної системи історико-краєзнавчого освітнього простору, на наш погляд, може виступати і музейна педагогіка. У зв'язку з цим – доречним стане створення у ВНЗ України невеликих музеїв і краєзнавчих куточків.

С.О.Шмідт, відомий теоретик джерелознавства, виокремлював джерелознавчий аспект в окремий, особливий напрям досліджень. Наочну реалізацію зазначеного науковцем напрямку можна продемонструвати у контексті формування історико-краєзнавчих відділів музеїв.

Із точки зору С.Абросимової, історико-краєзнавчий профіль місцевих музеїв, їх поліфункціональність, унікальні колекції визначили різнобічну краєзнавчу діяльність цих культурних закладів. Передусім, формування комплексної джерельної бази для краєзнавчих студій. Саме музейні збірки є одним із основних компонентів в структурі джерельної бази краєзнавства (як конкретних історико-краєзнавчих досліджень, так й історіографії краєзнавства) [1; С.86].

Також історичне краєзнавство отримало широкий розвиток у країнах бувшого СРСР після Великої Вітчизняної війни. Зростання інтересу до історії викликало значне поживлення історико-краєзнавчої роботи на місцях. Тому що, на думку О.Баркова, розумне ставлення до колективної пам'яті стало найбільш стійкою нашою культурною традицією [3, С. 19].

Вивчення конкретних пам'яток історії та культури дає можливість учням більш наочно уявити закономірності розвитку і світової художньої культури. Як вже нами відзначалося, і цю думку підтримує Б.Горбунов, історичне краєзнавство дає можливість залучити учнів до добросовісної, суспільно корисної праці у формі екскурсій, походів, експедицій, підготовки експонатів для виставок, створення шкільного музею [4, С. 53].

Із точки зору історіографії краєзнавства, маємо підстави стверджувати, що після появи писемності знання про певну місцевість стали фіксуватися більш відповідальніше. Таким чином, можна погодитися із думкою В.Ашуркова, згідно якої, краєзнавство лежить в основі історії [2, С. 8].

Слово «історія» в найдавніших джерелах не вживалося. Спроби з'ясувати реальні причини тих чи інших подій також ще не робилися, оскільки люди були впевнені, що все визначається богами. Відтак, головна задача «краєзнавця» того часу полягала у вгадуванні волі богів.

На Русі краєзнавчі відомості фіксувалися, насамперед, в літописах. Найбільш давня із літописних праць, що дійшла і до нас, – «Повість минулих літ». Виклад датованих подій у ній починається з 860 року. Дослідник М.Мілонов зазначав, що у тексті розповідається про розселення слов'янських племен, подається опис побуту і звичаїв слов'ян: «...живяху кождо з своїм родом і на своїх місцях, які володіють кождо родом своїм на своїх мєстєх» тощо [5, С. 79].

Звичайно ж, не все в літописах можна сприймати на віру, особливо оцінки тих чи інших племен і народів. У літописців були свої симпатії і антипатії. Добре знаючи всі найбільші міста, автори вміло користувалися своїми знаннями з психології правлячих князів. Монголо-татарське ярмо призвело до тимчасового занепаду літописання, але в XIV-XVII століттях починається новий етап його розвитку.

Імена сучасних істориків і краєзнавців ми зазначили вище. Їх роботи також надзвичайно цінні та містять важливу для вітчизняної і світової науки інформацію.

Що ж до завдань вивчення історичного краєзнавства у навчальному процесі ВНЗ, виокремимо серед них наступні:

- дати студентам загальне уявлення про особливості історичного і культурного розвитку нашого краю;
- підготувати студентів до подальшого самостійного вивчення рідного краю, викликавши інтерес до місцевої історії і культури;
- сформувати навички краєзнавчої пошуково-дослідницької роботи;
- надати викладачеві можливість паралельного викладання історичного краєзнавства з курсом історії України, що дозволить студентам відчувати нерозривний зв'язок місцевої та вітчизняної історії;
- створити умов і передумови для всебічного розвитку особистості громадянина і патріота своєї Батьківщини, здатного і готового відстоювати її інтереси.

Зміст занять з історичного краєзнавства слід спрямовувати і на освоєння історичної термінології, яка стане в нагоді студентам у подальшій роботі, допомагає їм брати участь в олімпіадах та інших інтелектуальних, творчих конкурсах, які проводить МОН України.

У процесі вивчення навчальної дисципліни «Історичне краєзнавство» студенти отримають можливість:

1. Дізнатися:

- сутність поняття «краєзнавство»;
- історичні особливості формування нашої області;
- походження географічних назв на карті області;
- історію формування діаспор в області та місті Рівне;
- національні звичаї і традиції місцевих народів;
- родовід рідного міста, його сьогодення і майбутнє;
- історико-культурні пам'ятки міста Рівне.

2. Навчитися:

- вести власні спостереження та дослідження, роботи з історичними джерелами;
- працювати з картами, таблицями, з інформаційними ресурсами;
- співставляти події, процеси історії на Рівненщині;
- виконувати науково-дослідні завдання, опрацьовувати літературу;

3. Виховувати в собі:

- творчу, толерантну, інтелектуальну особистість, здатну стати пропагандистом історії свого краю.

Важливою умовою розвитку історичного краєзнавства, в першу чергу історичного, є сучасні соціально-політичні перетворення, які стимулюють зміцнення української державності. У цьому контексті підвищується роль «провінції», зростає інтерес української молоді до свого історичного минулого, народних звичаїв і традицій, проблем регіонального розвитку і відродження своєї самотності.

Підсумовуючи аналіз проблеми статті, зробимо наступні висновки:

- при підготовці до краєзнавчої роботи у ВНЗ слід мати на увазі, що краєзнавство є не тільки ефективним способом вирішення навчально-виховних завдань, а й можливістю кожному педагогу долучитися разом зі студентами до науково-дослідної роботи. Навряд чи можна знайти іншу галузь історичного знання, яка б дозволяла настільки швидко включитися студенту й викладачеві в наукову роботу;

- історичне краєзнавство, як і інші навчальні дисципліни, потребує, суттєвої підготовки викладача та виконання певних вимог. Як відомо, інколи і педагоги, і студенти обмежуються вивченням саме того, що і так добре відомо з газет, радіо і телебачення. Така робота навряд чи може вважатися корисною у навчальному, краєзнавчо-пошуковому або, тим більше, науковому процесі;

- вища школа повинна здійснювати роботу з охорони і дослідження пам'яток історії та культури, як надійного засобу для виховання молоді;

- організовуючи краєзнавчу роботу, викладач повинен виходити із специфіки свого регіону. При підготовці до роботи з краєзнавства у ВНЗ необхідні і певні практичні навички. Не кожен викладач історії підготовлений теоретично і практично до організації цієї пошукової, дослідницької діяльності;

- робота з давніми рукописами – багатостороннє явище, що вимагає великої професійної підготовки педагога. Для вузівського краєзнавця рукописи цікаві, насамперед, як джерела. Викладач може активно використовувати їх на заняттях з історії. Отримавши дозвіл скопіювати рукописний матеріал попередніх століть, педагог може скласти цікаву добірку оригінальних старовинних текстів, присвячених історії краю;

- сучасний етап духовного розвитку суспільства характеризується величезним зростанням інтересу до історії, героїчного минулого нашої Батьківщини. Цей інтерес закономірний і зрозумілий. Він є одним із проявів всебічного розвитку особистості в розвиненій демократичній державі;

- не варто забувати і про необхідність розвитку навичок практичної роботи з ветеранами війни. Зараз у багатьох навчальних закладах створюються музеї бойової та трудової слави, здебільшого спеціалізовані, присвячені якогось роду військ або якийсь

певній тематиці. При створенні таких музеїв студенти не повинні забувати про конкретних ветеранів свого міста, району чи селища.

Останній пункт висновків є надзвичайно важливим, адже на думку відомого дослідника українського краєзнавства П.Тронька, історичне краєзнавство саме та сфера, де легко забезпечується плідна співпраця і корисна взаємодія різних поколінь. Пенсіонерів і учнів однаково цікаво відчувати свою причетність до історії. Справа лише за розумною організацією пошукової і дослідницької роботи, в якій кожний небайдужий знайде своє місце. А зроблене спільними зусиллями залишиться нащадкам, які підхоплять і понесуть далі естафету знань і надій [8; С.166].

Отже, історичне краєзнавство, як підтверджує і Л.Удод [9; С.54], дозволяє підтримувати безперервність етнічної еволюції, спадкоємність народного досвіду, передавати накопичене багатство національних цінностей наступним поколінням. А це, на думку автора, і є функціонування національно-історичної пам'яті народу.

Джерела та література

1. Абросимова С. В. Джерелознавчий аспект історико-краєзнавчих досліджень (за матеріалами Дніпропетровського історичного музею) / С. В. Абросимова // Історія України : маловідомі імена, події, факти. – К., 1999. – Вип. 8.
2. Ашурков В. Н. Историческое краеведение / В. Н. Ашурков. – М. : Просвещение. – 1980.
3. Барков А. С. О научном краеведении / А. С. Барков. – М. : Просвещение. – 1961.
4. Горбунов Б. И. Структура и содержание курса Народоведения / Б. И. Горбунов // Преподавание истории в школе. – 1999. – № 8. – С. 53–54.
5. Историческое краеведение / под ред. Н. П. Милонова. – М., 1975.
6. Матюшин Г. Н. Историческое краеведение / Г. Н. Матюшин. – М., 1987.
7. Методика историко-краеведческой работы в школе / под ред. Н. С. Борисова. – М., 1987.
8. Тронько П. Т. Історичне краєзнавство : крок у нове тисячоліття : Досвід. Проблеми. Перспективи / П. Т. Тронько. – К., 2000. – С. 166–167.
9. Удод Л. І. Національно-історична пам'ять у свідомості сучасної молоді / Л. І. Удод // Гуманітарний журнал. – 2000. – № 1. – С. 54–60.